

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ROMANISTIKY

DANTE A ISLAM OČAMI LITERÁRNEJ KRITIKY

Bc. Eva Farkašová

Konzultant: Mgr. Monika Šavelová, PhD.

2020/2021

14. 03. 2021

Abstrakt

FARKAŠOVÁ, Eva: *Dante a islam očami literárnej kritiky*. [ŠVOUČ].

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta. Katedra romanistiky. Konzultant: Mgr. Monika Šavelová, PhD. 14.03.2021. 25 s.

Dielo jedného z najvýznamnejších básnikov stredoveku, Danteho Alighieriho, sú predmetom skúmania už dlhé desaťročia, mnohé štúdie sa zaoberajú prekladom a odborným komentovaním diel do materinského jazyka, príkladom sú preklady častí *Božskej Komédie: Pekla, Očistca a Raja* do slovenského jazyka z 20. storočia, v podaní významných slovenských literárnych vedcov Viliama Turčányho a Jozefa Felixa. Mnohí literárni kritici sa zaoberajú filozofiou diel, rôznymi inonárodnými vplyvmi, či inšpiračnými zdrojmi pri jeho písaní, ktoré vyplývajú z dobových ideí. Príkladom sú známe štúdie literárnych kritikov akými sú Miguel Asín Palacios, Maria Cortiová, Giuseppe Gabrieli a pod. Cieľom práce je poukázať na vzťah arabskej kultúry a filozofie a Danteho z pohľadu literárnej kritiky. Práca synteticky predstavuje literárnovedné názory kritikov a vedcov venujúcich sa práve vplyvu orientálnej kultúry, literatúry a filozofie na autorovu tvorbu.

Kľúčové slová: Dante Alighieri, literárna kritika, Orient

Obsah

Úvod.....	3
1 Kresťanstvo a islam v stredoveku	4
1.1 Fridrich II. a Arabi na Sicílii	7
1.2 Preložené arabské diela v Európe v 13. storočí	9
2 Maria Cortiová – Dante a Orient	11
2.1 Dielo Miguela Asína Palacios a v recepcii Marie Cortiovej	12
3 Giuseppe Gabrieli o Dantem a Oriente	15
3.1 Gabrieli a Palacios	16
4 Dante a Quar'an podľa Karly Malettiovej	21
Záver.....	23
Bibliografia.....	24

Úvod

Táto práca sa zaoberá vzťahom arabskej kultúry a filozofie k stredovekému spisovateľovi Dantemu Alighierimu z pohľadu literárnej kritiky Marie Cortiovej, Giuseppeho Gabrieliho a ďalších.

Danteho diela sú dlhé desaťročia predmetom bádania, literárna kritika ich skúma z rôznych uhlov, niektorí kritici a literárni vedci sa zaoberajú obsahom diel, iní motívmi, ktoré autor v dielach použil, či zdrojmi inšpirácie pri tvorení, filozofiou diel, a pod. V priebehu rokov vzniklo veľké množstvo rôznorodých teórií a špekulácií ohľadom Danteho *Božskej komédie*. Jednou z najkontroverznejších je domnienka Danteho spojitosti s Orientom a jeho inšpirovanie sa legendami z Orientu.

Prvá polovica 20. storočia so sebou priniesla prvú vlnu novej, inovatívnej kritiky. Predmetom tejto kritiky bola autorova možná inšpirácia orientálnymi zdrojmi. Prelomovým bol rok 1919, v ktorom bolo vydané dielo *Muslimská eschatológia v Božskej komédii (La escatologia musulmana en la Divina Comedia)* od španielskeho arabistu Miguela Asína Palaciossa. Po jeho kritike sa začali objavovať ďalšie, ktoré priniesli nové, doposiaľ nevy povedané myšlienky, mnohí kritici na seba svojimi dielami a štúdiami navzájom reagujú a nadväzujú.

V úvode diela sa venujeme historickej situácii, v ktorej došlo k stretom európskej a orientálnej kultúry. Zamerali sme sa na prvé známe kontakty medzi týmito kultúrnymi jednotkami, ale aj na stopy, ktoré po sebe orientálna kultúra zanechala.

Bližšie sme sa zamerali na 13. storočie v Taliansku a prekladateľskú činnosť, ktorá bola v tomto období v rozkvet. Pomocou prekladov hodnotných arabských a gréckych diel, ktoré v sebe zahŕňali cenné informácie o matematike, fyzike, astronómii, astrológii, medicíne a pod., sa tieto oblasti rozvíjali v Európe ešte viac. V tejto súvislosti bol dôležitý panovník Fridrich II, ktorý bol otvorený rôznym kultúram a na Sicílii s nimi spolunažíval v mieri.

V nasledovných kapitolách sa venujeme hodnotným názorom a myšlienkam významných literárnych kritikov: Marie Cortiovej a Giuseppeho Gabrieliho a taktiež ich reakciám na postoj Miguela Asína Palaciossa k danej problematike.

1 Kresťanstvo a islam v stredoveku

Prekladateľská činnosť má svoje korene v najstarších dobách. V stredoveku, konkrétne v 13. a 14. storočí, bola prekladateľská činnosť v rozkvetu. V našom záujme je dohľadať poznatky o dielach z kultúrneho prostredia Orientu, do akej miery, a v akom období sa tieto diela dostávali do Európy. Pre našu prácu sú dôležité najmä vzťahy medzi arabskou kultúrou a Španielskom, neskôr aj Talianskom, v období stredoveku. Prekladateľská činnosť bola dôležitou súčasťou spoločnosti, keďže sa pomocou nej mohli rozličné kultúry navzájom bližšie spoznávať. Príkladom sú aj európske preklady diel, ktorých pôvod je vo východnom svete. Mnohé arabské ale aj grécke diela boli preložené do latinčiny.

Prekladateľsky aktívnym centrom Talianska bola Sicília, ako aj dvor Rogera II., kde spolunažívali talianski aj arabskí intelektuáli, učitelia, astronómovia, lekári, prekladatelia atď. Príkladom činnosti na sicílskom dvore je aj dielo – politicko-rozprávačské pojednávanie s názvom *Politické podpory (Conforti politici)*, z roku 1159, ktorého autorom je arabský spisovateľ Muhammad ibn ‘Abd Allāh, prezývaný Ibn Zafar as-Siqilli. Dielo bolo venované významnému moslimovi z Palerma Ibn Hagiarovi a neskôr, v roku 1851 bolo preložené do taliančiny historikom a talianskym arabistom Michaelom Amarim (1806 – 1889). Na dvore Rogera II. pôsobil aj arabský cestovateľ, no predovšetkým geograf, Abu Abdullah Muhammad al-Idrisi al-Qurtubi al-Hasani as-Sabti, známy ako al-Idrisi. Napísal knihu s názvom *Il libro di Rugero*, priniesol v nej nový pohľad na nádhernú Sicíliu, dokonca ju nazval zlatou mušľou Talianska (Rader, 2016, s. 29). Rozmach arabskej kultúry v tomto období pocítilo značným spôsobom aj Španielsko¹. Centrom prekladu tu bolo mesto Toledo², s ktorým malo Taliansko úzke vzťahy. Je teda dokázateľné, že Taliansko malo v stredoveku blízke kontakty aj s orientálnou kultúrou.

Vzťahmi medzi kresťanstvom a islamom v stredoveku, ale aj kultúrnymi spojitosťami medzi arabským a latinským svetom sa zaoberá mnoho významných literárnych kritikov, historikov, arabistov atď. Jedným z nich je aj John V. Tolan (1959), ktorý je historikom náboženských a kultúrnych vzťahov medzi arabským a latinským svetom v období stredoveku.

¹ Invázia a dobytie Španielska, za pomerne krátky čas, sa uskutočnilo koncom 8. storočia. Prvými dobyvateľmi boli arabskí *conquistadores* (dobyvatelia) Musa ibn Nusair a Tariq ibn Ziyād (Gabrieli, 1967, s. 189).

² Prekladateľská činnosť v meste Toledo bola dôležitá, príkladom je preklad významného diela *Knihy Mohamedovho nanebovstúpenia (Liber Scalae Machometi)* do kastilčiny v roku 1264 Abrahamom Alfaquíom, ktorý bol zároveň lekárom Alfonza Savojského. Následne, v roku 1264, bolo dielo preložené z kastilčiny do latinčiny talianom Bonaventurom da Siena (Cortiová, 2003, s. 368 – 369).

V roku 2002 vydal knihu pod názvom *Islam v stredovekých európskych predstavách (Islam in the medieval European imagination)*, v ktorej zhrnul svoje bohaté znalosti z tejto oblasti. Vychádza z poznatkov talianskeho misionára a objaviteľa Riccolda da Monte di Croceho (1243 – 1320), ktorý mal bohaté znalosti o islame, moslimoch, ich zvykoch, kultúre a pod., keďže na Oriente strávil nejaký čas³. V roku 1291 sa vydal na tri roky na islamský východ. Podľa Tolana sa tu Croce snažil presvedčiť moslimov, aby sa pridali ku kresťanstvu, pretože začínal mať pocit, že ich náboženstvo sa priveľmi rozpína a má priveľkú moc⁴.

Problémom stredoveku bola myšlienka jediného skutočného a platného náboženstva a jediného Boha, vzájomná tolerancia vôbec neexistovala do takej miery, ako ju poznáme dnes. Každé z náboženstiev považovalo svoju vieru za jediná a platnú a snažilo sa ju čo najviac rozširovať. Problém spočíval aj v tom, že nie všetci svoje náboženské myšlienky rozširovali v súlade s mierom. Mnohí kresťania mali práve z tohto dôvodu veľký strach z rýchlo sa rozpínajúceho východného náboženstva (tamže, s. 15).

Podľa Tolana mali dokonca mnohé skupiny ľudí pocit, že sa od nich ich Boh odvracia, keďže iné náboženstvo tak veľmi naberá na sile. Strach bol obrovský a ľudia boli zmätení. Ešte väčším problémom ako samotné rozširovanie sa náboženstva bola prirodzene aj neznalosť ľudí, väčšina z nich nepoznala zvyky, tradície ani kultúru iných náboženstiev, keďže sa k týmto informáciám nemali možnosť dostať (tamže, s. 15).

Tolan sa domnieva, že najlepšie a najjasnejšie je táto tematika spracovaná v knihách historika Normana Daniela (1942). Jednou z najvýznamnejších je kniha pod názvom *Arabi a Európa v stredoveku (Gli Arabi e l'Europa nel Medioevo)*, 1981. Podrobne v nej rozpracúva vzťahy medzi islamom a kresťanstvom v stredoveku (Daniel, 1981, s. 29 – 47), dôležité výmeny informácií ktoré medzi týmito dvoma svetmi v stredoveku prebiehali, ale venuje sa aj dvoru Fridricha II, ktorý bol otvorený mnohým kultúram a veľmi významne prispel k rozvoju viacerých oblastí (tamže, s. 243 – 249).

Norman Daniel opisuje situáciu, v ktorej sa nachádzali ľudia v stredoveku, v súvislosti so šírením nového náboženstva: čím viac sa islam rozširoval a naberal na sile, tým väčší strach mali kresťania. Problém medzi dvomi veľmi odlišnými kultúrnymi a náboženskými jednotkami bol prítomný už od počiatkov vzniku nového náboženstva, islamu, a v tomto duchu sa niesol

³ Pozri bližšie v magisterskej práci Z. Kolečkovej, pod názvom *Dante a islám*, 2018.

⁴ Komplexné informácie o rýchlo sa šíriacom novom náboženstve a rozpínajúcej sa moci Arabov môžeme dohľadať v knihe od F. Gabrieliho – *Mohamed a veľké arabské výboje (Maometto le le grandi conquiste arabe)*, 1967.

dlhé desaťročia. Do určitej miery sú tieto následky citeľné aj dodnes. Daniel (1981, s. 22) však podotýka, že aj napriek strachu, ktorí sa v európskom stredoveku z nového náboženstva rozpínal, islam v žiadnom smere priamo neohrozoval strednú Európu.

Stredomorské krajiny mali veľký význam pri obchodovaní a výmene cenných informácií a tovaru. Daniel podotýka, že aj keď Arabi neohrozovali priamo strednú Európu, narušili jej možnosť využívania určitých oblastí na dôležité obchodné cesty. Podľa jeho slov však nie je dodnes presne určené, do akej miery boli európske obchodné cesty pre arabské rozpínanie sa narušené (tamže, s. 23 – 24).

Daniel (tamže, s. 30 – 31) vo svojej knihe opisuje aj proces, akým sa kresťanstvo a islam rozširovali. Podľa jeho slov sa islam rozširoval už v časoch, keď bolo rozvinuté písmo, avšak kresťanstvo sa šírilo v časoch, keď boli ľudia schopní ho predávať ďalej predovšetkým ústnym podaním. Toto pomerne nové náboženstvo mohlo nabráť rýchlo na sile aj vďaka možnostiam, ktoré v dobe jeho šírenia už existovali.

Je potrebné mať na pamäti, že za šírenia islamu nedošlo k núteným konverziám kresťanov a židov. Okrem toho sa kresťania na východe mohli slobodne rozvíjať ešte mnoho storočí po dobytí Arabmi a mnohé takéto komunity tam existujú ešte dodnes. Negatívne je však hodnotený ich spôsob dobýjania krajín, ktorý prebiehal väčšinou násilne (tamže, s. 35).

Európania sa taktiež pokúsili o mierové spolužitie s nekresťanmi, ktorí medzi nimi žili, avšak boli zavedené aj určité nástroje alebo prostriedky, ktoré moderný liberalizmus sumarizuje pod pojmom *perzekúcia*, teda stíhanie alebo prenasledovanie pre politickú, národnú, náboženskú alebo inú príslušnosť. Napríklad Židia nesmeli vlastniť kresťanských otrokov, alebo mať kresťanských služobníkov, ani zastávať verejné funkcie, ktoré im dávali moc nad kresťanmi alebo učiť kresťanov a pod. (tamže).

Daniel sa vo svojej knihe venuje aj niektorým podobným charakteristickým črtám kresťanstva a islamu. Prvou zásadnou spoločnou charakteristikou je podľa neho to, že islam aj kresťanstvo sú zástancami monoteizmu, existuje pre nich iba jeden Boh, polyteizmus by mal byť zrušený (tamže, s. 34).

Islam svoj ľud učí, ako sa správne modliť, a aj to aké je modlenie významné v živote každého človeka⁵. Islam učí, že počas dňa sa človek musí modliť v určitých stanovených

⁵ Islamu sa detailne venuje aj Abdulwahab Al-Sbenaty (*Islam – viera a náboženstvo*, 2001) Modleniu venoval mnoho strán, pretože je v živote moslimov veľmi dôležité: „Modlitba v islamskom náboženstve predstavuje najdôležitejší náboženský úkon. Je to jedna z prvých vecí, na ktorú bude opýtaný v súdny deň – či ju vykonával, alebo nie a ak áno, akým spôsobom“ - „Modlitba je hlavným prejavom uznania existencie Boha človekom“ (Al-Sbenaty, 2001, s. 52).

hodinách, ale aj to, že by sa mal zúčastniť púte do Mekky⁶ (pre moslimov sú púte veľmi dôležitou súčasťou života⁷) a mal by dodržiavať mesiac pôstu počas roka⁸ Modlenie, púte a pôsty uznáva aj kresťanské učenie (tamže).

Modlitba v presne stanovený čas poznačila každodenný život moslimov a to isté platí aj pre kresťanských mníchov, ktorí svoj život zasvecujú pravidelnému modleniu sa. Ďalším z podobných znakov sú cirkevné milodary – kresťanské desiatky a v islame je to tzv. *zakat*⁹.

Týmto skutočnostiam sa venoval aj John V. Tolan. Podľa jeho slov Boh žiadal ľudstvo, aby naslúchalo slovám islamu a *Koránu* a aby sa podriadilo jeho vôli. Tomu, kto sa mu podvolí, Boh ako odmenu sľúbi prežitie večnosti v raji, tomu, kto svoju tvár od náboženstva odvráti, Boh môže sľúbiť iba večnosť v pekle. Podriadenie sa Božej vôli znamená úplné uctenie si Boha. Človek sa musí snažiť o to, aby sa v živote čo najviac priblížil Bohu, aby konal dobro, aby sa delil o bohatstvo a odpúšťal. Základné povinnosti každého moslima sú rovnaké, vrátane vyššie uvedených náboženských úkonov. Na rozdiel od kresťanstva v islame nevznikli žiadne funkcie, ktoré by sprostredkovali kontakt medzi Bohom a človekom (Tolan, 2002, s. 22).

1.1 Fridrich II. a Arabi na Sicílii

V južnej časti Talianska, teda aj na Sicílii, bolo už od nepamäti prítomných mnoho národov; moslimských, byzantských, gréckych, longobardských a pod. Hovorilo sa tu mnohými jazykmi; arabsky, grécky, latinsky, germánskym nárečím, hovorovou taliančinou a pod. Bolo tu prítomných aj viacero náboženstiev; islam, judaizmus aj kresťanstvo. Arabi sa snažili dostať na juh Talianska už od obdobia vlády Karola Veľkého, neskôr sa im to podarilo (Frdlíková, 2016, s. 3 – 4).

⁶ Mekka – „je to miesto, ktoré sa nachádza v južnej polovici dnešnej Saudskej Arábie. Je rodiskom proroka Mohameda a miestom, kde sa prvýkrát prorokovi Mohamedovi zjavil anjel Gabriel s posolstvom“ (Al-Sbenaty, 2001, s. 140).

⁷ „Púť predstavuje štvrtý základný náboženský úkon. Púť, tak ako ju chápe islam, znamená vydať sa na cestu do Mekky, vykonať určité presne stanovené rituály a po ich vykonaní Mekku opustiť“ (tamže, s. 112).

⁸ „Pôst je tretím základným náboženským úkonom. V islame pôst znamená zdržanie sa akéhokoľvek jedla, pitia alebo intímneho styku medzi manželmi počas vopred stanovenej doby. Moslimovia sa postia jeden mesiac do roka, pričom sa pri určovaní mesiacov riadia lunárnym kalendárom“ (tamže, s. 96).

⁹ „Zakat stelesňuje určitý systém sociálnej pomoci, ktorý islam vytvoril pre ľudí a základy ktorého položil Korán. Ide o presne stanovenú dávku, ktorú moslim odvádza zo svojho majetku štátu (pokiaľ sa štát stará o jej vyberanie a prerozdeľovanie). Odovzdané dávky by sa potom mali použiť na vopred stanovené účely“ (tamže, s. 63).

Prvé kontakty medzi arabským a kresťanským svetom sa datujú do obdobia 8. – 10. storočia. V tomto období boli arabské národy vo vojnových konfliktoch s Karolovskou dynastiou (Le Goff – Schmitt, 2014, s. 229).

Arabskí dobyvatelia prišli na Sicíliu v 9. storočí – v roku 827 – na príkaz emira menom Ziyadat Alláh z dynastie Aghlabid. Hlavným dobyvateľom bol Tariq ibn Ziyád, ktorý sa so svojou flotilou vylodil pri sicílskom meste Mazara. Invázie sa šírili ďalej a pár rokov po dobytí mesta Mazara sa Arabi zmocnili aj ďalších miest, medzi nimi v roku 831 Palermo, v roku 842 Messiny, v roku 859 sa zmocnili mesta Enna (sicílsky Castrugiuvanni) a neskôr, v roku 878, administratívneho centra Sicílie, Sirakúz (Gabrieli, 1967, s. 201). Na Sicílii následne vládol emir, ktorý sa spoliehal na administratívny systém kontroly väčších miest, prostredníctvom *kadiov*, teda sudcov (Frdlíková, 2016, s. 4).

Arabská nadvláda na Sicíli, ktorá tu po sebe zanechala mnoho stôp, napríklad v architektúre či umení, sa skončila okolo roku 1060, kedy nadvládu prebrali Normani, teda potomkovia časti škandinávskych Vikingov (Gabrieli, 1967, s. 202). Arabi okrem iného prispeli k rozvoju kastrálneho a colného systému na juhu Talianska. Z doby normanskej nadvlády sa do Sicílie preniesla aj funkcia tzv. *aiuliov*, teda najnižších miestnych sudcov (Frdlíková, 2016, s. 23).

Normanská Sicília je považovaná za sídlo, v ktorom vládol multikulturalizmus a tolerancia medzi viacerými národmi. Prepájali sa tu arabské, byzantské a normanské administratívne techniky, boli tu postavené majestátne kostoly a budovy, zaujímavé svojim zmiešaným štýlom, príkladom je Katedrála Monreale v Palerme (Cattedrale di Monreale), alebo Kráľovský palác v Palerme (Palazzo dei Normanni), navyše sa tu hovorilo až tromi jazykmi.

Na Sicílii sa zachovali aj určité pojmy, ktoré sú arabského pôvodu; emiro (ammiratus) – pôvod slova je arabský: *amīr*, označoval sa ním veliteľ. Gaytus (cadi) – slovo vzniklo pôvodne z arabského: *caid*, *kaïd*, v období normanskej nadvlády označovalo človeka vo vedúcej funkcii. Duana (diwan) – pôvod slova je pravdepodobne perzský: *dīwān*, podľa arabskej etymológie však vzniklo zo slovesa *dawwana* – zhromaždiť, zvolať. Slovo *diwan* malo napokon dvojitý význam: označovalo spevník, ale zároveň sa ním označovali arabsko-islamské administratívne úkony, teda zhromažďovanie a registrácia dôležitých písomných dokumentov (Daniel, 1981, s. 234 – 236).

Sicília bola medzikultúrne najaktívnejšia jednoznačne za vlády Fridricha II. Daniel vo svojej knihe opísal Fridricha II. ako človeka, ktorého záujem o cudzie, najmä arabskú kultúru, bol značný. Podľa jeho slov bol výnimočným človekom, ktorý vo veľkej miere prispel

k rozvoju Sicílie prostredníctvom rôznych kultúr, ktoré tu za jeho súhlasu nažívali v mieri. Vzácné prvky, takto prebraté z rôznych kultúr, sa následne rozširovali aj ďalej do Talianska a Európy (tamže, s. 243 – 244).

Arabi, ktorí žili na Sicílii, boli už pred vládou Fridricha II., izolovaní do mesta Lucera v Puglii. Po nastolení vlády Fridricha II. to tak zostalo, on však chcel, aby sa ich kultúra slobodne rozvíjala a aby s nimi mohol spolupracovať. Daniel tvrdí, že pre mnohých to bol s určitosťou šok. Mnohí nerozumeli tomu, prečo Fridrich II. koná takto. Malo to však svoje úspechy a Sicília bola naplnená bohatou kultúrou. Fridrich II. udržiaval pozitívne vzťahy nie len s Arabmi žijúcimi na Sardínii, ale taktiež s Grékmi a ostatnými národmi, ktoré tu prebývali (tamže, s. 245 – 246).

Fridrich II. mal vykonať krížovú výpravu v roku 1225, avšak žiadal jej odklad, navyše tvrdil, že sa na ňu vydá v prípade, že sa stane jeruzalemským kráľom. To sa mu po smrti jeho manželky podarilo, v roku 1225 sa oženil s dedičkou jeruzalemského kráľovstva Isabelou. Fridrich II. mal v tej dobe nepriateľov aj v podobe pápeža Gregora IX. a talianskych vodcov komún. V roku 1227 sa napokon na spomínanú krížovú výpravu vydal. Fridrich II. dal namiesto boja prednosť priamemu vyjednávaniu s egyptským sultánom Al- Kamilom, ktorý v ňom videl nádej na spojenectvo proti damaškému sultánovi. Napokon spolu vyjednali obojstranný diplomatický mier. Kresťanom pripadol Jeruzalem, okrem štvrti Haran Esh Sharif, rovnako tak i Betlehem a Nazaret. Pápežovi sa však nepáčilo, že kresťanský panovník rokuje s „neveriacimi“, napokon však v roku 1230 uzavreli mier (Frdlíková, 2016, s. 14 – 15).

1.2 Preložené arabské diela v Európe v 13. storočí

Norman Daniel sa vo svojej knihe venuje aj arabským textom, ktoré sa v Taliansku nachádzali v 13. storočí. Prekladateľská činnosť bola v tomto období v rozkvele a stala sa významnou súčasťou spoločnosti, už nebola viac považovaná za akýsi revolučný a inovatívny krok, ale stala sa kultúrnou súčasťou spoločnosti. Podľa slov Daniela bolo v tomto období významné aj to, že arabská kultúra sa do tej európskej už absorbovala a intelektuáli z nej dokázali čerpať nové námety a posúvať svoje myšlienky a tvorbu vpred (Daniel, 1981 s. 415).

Netreba samozrejme zabúdať ani na grécku kultúru, ktorej bohatstvo preniklo aj do Talianska a výrazne ho ovplyvnilo. Významný vplyv na európsku kultúru mala Aristotelova prírodná filozofia, vrátane metafyziky, Ptolemaiove poznatky o astronómii, kozmológii a geografii, či Galénove poznatky z oblasti medicíny. Významné grécke diela boli, podobne ako tie arabské, v tomto období prekladané do latinčiny (tamže, s. 415 – 416).

Daniel považuje za jeden z veľmi dôležitých prekladov dielo *O zvieratách* (*De Animalibus*), od slávneho Ibn Rushda (Averroesa). Prostredníctvom prekladov sa stali takéto diela prístupné talianskym intelektuálom a významné poznatky z nich sa mohli rozširovať ďalej po krajine (tamže, s. 414).

Podľa Daniela (tamže, s. 417) bola veľmi významná aj Aristotelova kniha *Secreta Secretorum*, v arabčine *Sirr al-asrar*, ktorá obsahovala dôležité informácie a vedomosti z viacerých kultúr (gréckych, perzských, arabských, sýrskych, kresťanských) o štátnictve, etike, fyziognómii, astrológii, alchýmii, mágii a medicíne. Táto kniha encyklopedickej povahy bola venovaná Alexandrovi Veľkému a sumarizovala všetko, o čo sa ľudia v tej dobe zaujímali. Rýchlo sa rozšírila medzi vzdelaných ľudí v Európe. Daniel podotýka, že bola taká zaujímavá a dôležitá, že sa z nej vytvorilo asi dvesto ručne napísaných kópií.

Arabských spisovateľov prekladaných do latinčiny bolo v stredoveku mnoho (tamže, s. 417 – 418), najvýznamnejší boli: astronóm z Bagdadu al-Farghani (Alfraganus), filozof, vedec, kozmológ a matematik al-Farabi, astrológ, matematik, a filozof al-Kindi, perzský matematik, astronóm a geograf al-Khwarismi, filozof al-Ghazali, lekár, matematik, filozof a básnik Ibn Tufayul, ibersko-arabský astronóm al-Bitruji, atď. Medicínske texty arabského pôvodu boli taktiež prekladané do latinčiny, najznámejší autori boli: perzský lekár a psychológ Ali ibn al-Abbas al-Majusi, arabský lekár Ibn Butlan, astrológ a astronóm Ali ibn Ridwan. Filozofické texty boli prekladané najmä od stredovekého perzského filozofa a predstaviteľa východnej vetvy arabskej filozofie, lekára, prírodovedca, politika a básnika Ibn Sina (Avicennu). Arabské texty od rôznych autorov sa počas 13. storočia stali súčasťou Európy.

Daniel (tamže, s. 418) poukázal aj na to, že prírodná filozofia, najmä fyzika, mala zjavné súvislosti s metafyzikou a morálnou filozofiou. Avicenna, jedinečný autor pre svoju originalitu myslenia, bol obzvlášť významný aj vďaka dlhodobému vplyvu na všetkých európskych autorov filozofických textov. Jeho kombinácia platónskych a aristotelovských prvkov mala v Európe značný úspech.

Daniel (tamže, s. 421) uvádza, že mnohí autori, vrátane Danteho, nemuseli mať k dispozícii ucelené informácie o islame, alebo ak aj mali, boli iba čiastkové a nemuselo byť v ich záujme sa nimi zaoberať. Práve preto v ich dielach môžeme nájsť postavy islamského vierovyznania, ktoré sú zobrazované nepriaznivým spôsobom. V 13. storočí bolo oveľa viac arabských autorov, alebo ich diel prítomných v Európe, ako v dnešnej dobe. Podľa Daniela (tamže, s. 424 – 425) v tom čase tvorili dve vetvy tej istej civilizácie.

2 Maria Cortiová – Dante a Orient

Maria Cortiová (1915 – 2002) bola veľmi významnou talianskou filologičkou a literárnou kritičkou, ktorá sa v *Spisoch o Cavalcantim a Dantem (Scritti su Cavalcanti e Dante)*, 2003 venuje aj Dantemu možnému prepojeniu s Orientom. Cortiová (2003, s. 365) píše, že je prirodzené, že Dante nemal znalosť arabčiny. Ovládal však mnoho iných jazykov, ako napríklad latinčinu, italický dialekt alebo aj francúzštinu či dokonca gréčtinu a hebrejčinu. Práve vďaka širokému spektru znalosti jazykov sa mohol dostať k množstvu preložených diel, medzi inými aj k dielam arabského pôvodu (Gabrieli, 1921, s. 62 – 63).

Základ pre formovanie jeho osobnosti rozhodne tvorili biblické zdroje, pomocou ktorých si autor osvojoval vznešenosť, hĺbku a krásu náboženských myšlienok, ktoré boli v dobe autorovej činnosti vzácnym kľúčovým prvkom kultúry, spoločnosti a života v nej. *Starý a Nový Zákon* boli pre autora dôležitými dielami pri jeho rozvíjaní intelektuálnej a duchovnej kultúry. *Sväté písmo* poskytovalo mnoho vzácných informácií, ktoré obohacovali autorovu výnimočnú myseľ, okrem iného aj informácie o národoch z oblasti Orientu a historické udalosti antických ázijských národov (tamže, s. 44 – 48).

Cortiová (tamže, s. 365) sa zmieňuje o potrebe metodologického skúmania Danteho prístupu k dielam arabského pôvodu a traktuje tri možné spôsoby prístupu. V prvom prípade môžeme hovoriť o obehú rôznorodých informácií medzi kultúrami, a teda nie je jednoduché ani úplne jednoznačné nájsť pôvodný zdroj daných informácií. Tieto sa taktiež môžu medzičasom stať spoločnými pre viacero kultúr, ktoré z nich čerpajú a používajú ich ako zdroje inšpirácie.

V druhom prípade Cortiová (tamže, s. 365 – 366) hovorí o dielach x a y, pričom dielo x môže slúžiť ako určitá predloha pre dielo y. Nedá sa však jednoznačne tvrdiť, že by autor diela y kopíroval dielo x alebo, že by bolo jeho primárnym zdrojom inšpirácie. O diele x sa mohol dozvedieť zo sekundárnych zdrojov, alebo mohol prijať obsah tohto diela ako súhrn ústnym podaním. V tomto prípade môžeme spomenúť Danteho učiteľa Brunetta Latiniho, ktorý podľa knihy Giuseppeho Gabrieliho: *Dante a Orient (Dante e l'Oriente)*, 1921, v roku 1259 navštívil španielske mesto Toledo. Podľa Cortiovej i Gabrieliho mohol Dante informácie o arabskej kultúre poskytnúť práve Latini. Cortiová (tamže, s. 371 – 372) taktiež uvádza, že Latini určite poznal aj dielo *Liber Scalae Machometi*, keďže sa v Toledé istý čas zdržiaval, mohol sa tu dozvedieť mnoho informácií aj o Mohamedových zázračných cestách v rôznych verziách priamo od prekladateľov, ktorí tu pôsobili.

Ďalším zdrojom inšpirácie mohlo byť podľa Gabrieliho (1921, s. 59) aj dielo Brunetta Latiniho, *Trésor*, encyklopédia, v ktorej sa autor zmieňuje okrem množstva iných informácií aj

o arabskom prorokovi Mohamedovi. Nevyjadruje sa o ňom však v pozitívnom, ale skôr v negatívnom zmysle, nazýva ho podvodníkom a kacírom.

Dante v *Komédii* zobrazuje proroka Mohameda spôsobom, akým ho označil Latini. V *Komédii* sa nachádza v ôsmom kruhu *Pekla*, kde je kruto potrestaný práve pre rozkol, ktorý v cirkvi spôsobil. Spôsobením tohto rozkolu je podľa zákona odplaty pre hriešnikov v *Pekle* – tzv. princípu „oko za oko“ (*contrapasso*) potrestaný rozťatím¹⁰.

Autor takýmto spôsobom vyjadruje svoj negatívny postoj k zakladateľovi orientálneho náboženstva a považuje ho za heretika. Navyše sa k nemu vo svojom diele ani len neprihovori, čo ešte viac potvrdzuje jeho postoj: „Dante k Mohamedovi neprehovori ako prvý, je to Mohamed, kto otvorí svoju hrud' a obráti sa so zvedavosťou na Danteho“ (Šavelová, 2014, s. 348).

V poslednom, teda treťom prípade metodologického skúmania ide opäť o diela x a y, pričom dielo x má funkciu priameho zdroja pre dielo y, avšak dielo x a jeho autor sa nenachádza v rovnakom kultúrnom prostredí ako dielo y a jeho autor. V takomto prípade nemusí ísť nevyhnutne o pôvodné znenie diela x, funkciu priameho zdroja môže plniť aj jeho preklad (s. 366). Ak by sme sa na vzťah dvoch odlišných kultúr spojených v istom diele pozerali tretím metodologickým spôsobom, mohlo by ísť o autorovu inšpiráciu pochádzajúcu z preložených arabských diel¹¹.

2.1 Dielo Miguela Asína Palaciososa v recepcii Marie Cortiovej

Kniha významného španielskeho arabistu Miguela Asína Palaciososa (1871 – 1944), je jednou z prvých štúdií zaoberajúcich sa tematikou možného ovplyvnenia básnika Danteho Alighieriho, arabskou kultúrou, a vyšla pod názvom *Muslimská eschatológia v Božskej komédii* (*La escatologia musulmana en la Divina Commedia*), 1919. Mnohí literárni kritici, arabisti, danteológovia či historici a pod. na túto štúdiu reagovali, vrátane Cortiovej (tamže, s. 366), ktorá ho hodnotí pozitívne a považuje ho za významné.

Palacios vo svojej knihe porovnáva *Božskú komédiu* a jej jednotlivé časti *Peklo*, *Očistec* a *Raj*, s arabskými legendami o prorokovi Mohamedovi a jeho zázračných cestách pod názvom

¹⁰ „Or vedi com'io mi dilacco! vedi come storpiato è Mäometto! Dinanzi a me sen va piangendo Ali, fesso nel volto dal meno al ciuffetto. E tutti li altri che tu vedi qui, seminator di scandalo e di scisma fuor vivi, e però son fessi così“ (Inf. XXVIII; 31 – 37)

„Pozri, čo sa tu deje s Mohamedom! A predom mnou, jak rozštiepený kôl, od brady k štici, kráča Ali s jedom. Pretože tí, čo rozkol na rozkol v živote svojom rozsievali radi, rozťatí idú všetci navôkol“ (Peklo XXVIII; 31 – 37)

¹¹ Cortiovej metodologickému výskumu sme sa už venovali v bakalárskej práci *Dante a islam*, 2019.

Isrā (Mohamedova zázračná nočná cesta) a legenda *Mirā'j* (nanebovstúpenie Mohameda) v *Knihe o Mohamedovom nanebovstúpení (Liber Scalae Machometi)*, Podľa Palaciosa nemôže byť nespočetné množstvo podobných prvkov v Danteho *Komédii* s arabskými legendami iba náhodné, Dante sa podľa neho týmito legendami s určitou inšpiráciou inšpiroval. Navyše tvrdí, že mnohé doposiaľ nevysvetlené či záhadné prvky v *Komédii* sa dajú objasniť práve pomocou vyššie uvedených arabských legiend (Palacios, 2017, s. 8 – 9).

Na Palaciosov názor reagovala aj Cortiová, podľa ktorej sa v stredovekej Európe objavilo mnoho verzií prekladu už vyššie spomínaných legiend a dá sa predpokladať, že pri prekladoch prišlo taktiež k určitému významovému posunu. Cortiová sa zaoberá skôr otázkou, či bolo vôbec možné takéto dielo v stredoveku dohľadať a následne sa ním aj inšpirovať. Dodáva, že Danteho opis cesty posmrtnými ríšami je obdivuhodný a v dobe, v ktorej žil a písal, sa mohol inšpirovať aj stredovekou kresťanskou literatúrou, ktorá ponúkala rôzne zobrazenia posmrtného života či cestu k nemu¹².

Cortiová vôbec nepopiera myšlienku, že by sa mohol Dante inšpirovať arabskými legendami, práve naopak, Dante bol podľa jej slov výnimočný¹³ a veľmi vynaliezavý, a preto je možné, že ako istý model pri písaní použil aj legendy z Orientu s posmrtnou tematikou. Podľa autorky tak mohol urobiť aj z dôvodu, aby obohatil stredovekú literatúru a aby vytvoril akúsi „novú“, originálnu posmrtnú ríšu vo svete kresťanstva (Cortiová, cit. d., s. 367).

Cortiová zastáva podobný názor ako Palacios ohľadom štrukturálnej podoby *Komédie*, ktorá je podľa oboch odborníkov veľmi podobná arabským legendám. Podľa Cortiovej (tamže, s. 367) je na potvrdenie týchto súvislostí potrebný ďalší hodnoverný a najmä hĺbkový filologický výskum.

Podľa nej (tamže, s. 368) je pri skúmaní spoločných znakov a súvislostí medzi dvomi dielami z odlišného kultúrneho, náboženského i dobového prostredia, dôležité objasniť kľúčové fakty. Najprv by bolo vhodné zistiť, akým spôsobom a prostredníctvom koho mohol mať Dante prístup k dielam arabského pôvodu, v tomto prípade k dielu *Liber Scalae Machometi*. Pri štúdiách podobného typu je dôležité zistiť aj to, či mal Dante prístup k dielu

¹² Stačí si spomenúť na autorov, akými boli – Giacomino da Verona (1255 – 1260) a jeho diela: *Nebeský Jeruzalem (De Jerusalem celesti)* o pôžitkoch raja, alebo *Pekelné mesto Babylonia (De Babilonia civitate infernali)* o útrapách pekla. Bonvensin da la Riva (1250 – 1314) a jeho dielo *Kniha troch spisov (Libro delle tre scritture)*, ktorá bola napísaná skôr ako *Božská komédia* a delí sa na tri časti, prvá opisuje peklo, druhá umučenie Krista, tretia raj (Šavelová, 2018, s. 36).

¹³ Dosvedčujú to aj autorkine slová, podľa ktorých bol Dante významným básnikom, takým, ktorého už v dnešných ani budúcich časoch nenájdeme (tamže, s. 380 – 381).

v originálnom znení, k jeho prekladu alebo mu k inšpirácii postačoval iba súhrn obsahu diela, ktorý sa k nemu mohol dostať ústnym podaním. Hĺbkový výskum, ktorý by napokon odhalil Danteho spojitosť s vyššie uvedeným dielom, by musel predovšetkým preukázať priame dôkazy v *Komédii*, ktoré ju s týmto dielom spájajú.

Palacios vo svojej knihe opisuje mnoho podobností pri porovnávaní týchto dvoch diel¹⁴, avšak podľa Cortiovej ide o spoločné znaky tematického charakteru a pri ich hlbšom skúmaní môžeme nájsť viacero podobností aj s inými dielami z kresťanského prostredia. Ďalšou otázkou je to, či je možné v *Komédii* nájsť aj spoločné znaky formálneho charakteru s dielami z Orientu, alebo či ide len o tematické podobnosti nájdene v rôznych častiach týchto diel (tamže, s. 368).

Cortiová sa napokon prikláňa k názoru, že Dante mohol mať prístup k dielu *Liber Scalae Machometi* v preloženej verzii do latinčiny od Bonaventuru da Siena, alebo k súhrnu tohto diela, z čoho vyplýva, že sa o arabskom diele nedá jednoznačne hovoriť ako o Danteho priamom zdroji inšpirácie. Je možné, že autor určité prvky prebral, alebo sa nimi okrajovo inšpiroval, no nedá sa s určitosťou povedať, a to ani po mnohých hĺbkových štúdiách, že by toto dielo plnilo funkciu predlohy pre Danteho pri písaní *Komédie* (tamže, s. 372).

Ak predpokladáme, že Dante dielo čítal, mohlo ho zaujať najmä pre jeho bohaté opisné prvky záhrobia, predovšetkým pekla, ktoré je zobrazené dramatickým spôsobom a zdá sa, akoby bolo v neustálom „pohybe“. Cortiová uznáva, že sa v oboch dielach nachádzajú podobné prvky, avšak stále kladie dôraz nato, že ide skôr o podobnosti tematického ako formálneho charakteru (tamže, s. 372 – 3)¹⁵.

¹⁴ Ako príklad môžeme uviesť niekoľko podobností medzi dielami z knihy Palaciososa. Na začiatku uvádza, že obaja, Mohamed aj Dante, sú rozprávačmi svojich príbehov, obaja sa vydávajú na cesty, ich cieľom je zložiť prekážky, aby sa dostali na vrch žiarivej hory „No, na úpätie vrchu príduc zase, kde onen údol v rovinu sa norí, pred ktorým dosiaľ srdce sa mi trasie, vzozrel som hor; a vtedy štít tej hory odetý lúčmi planéty sa zjavil, tej, ktorá priamo vodi všetky tvory.“ (*Peklo* I, 13 – 18), na svojej ceste ich sprevádzajú sprievodcovia. Obaja sú na začiatku ciest v bdelom stave „Sám neviem rieknúť, ako som ta vpadol: natoľko v spánku tonul som v tom čase, keď z pravej cesty spustil som sa nadol.“ (*Peklo* I, 10 – 12). Prechádzajúc pekelnými úsekmi sú svedkami hrôzostrašných trestov, ktoré vykonávajú pekelníci ako odplatu za hriechy, ktoré páchali počas života. Tresty sú v oboch dielach priamo úmerné hriechom, napríklad, v oboch dielach sú trestaní hriešnici za obžerstvo, v *Komédii* sú nútení nasávať špinu a bahno zo zeme „Obrovské krúpy, sneh a mútna voda valí sa tmou a okolie tak morí, až pod tým páchne premočená pôda“ (*Peklo* VI, 10 – 12). V legende *Isrā* sa trestajú hriešnici, ktorí porušili pôst, tiež trpeli obžerstvom, premohli ich túžby k jedlu (Palacios, 2017, s. 17 – 19).

¹⁵ Pozri bližšie v knihe od Márie Cortiovej: *Spisy o Cavalcantim a Dantem (Scritti su Cavalcanti e Dante)*, 2003.

3 Giuseppe Gabrieli o Dantem a Oriente

Giuseppe Gabrieli (1872 – 1942) bol literárnym kritikom, ktorý sa v časoch, kedy sa objavili domnienky o možných súvislostiach medzi kresťanským básnikom Dantom Alighierim a legendami z Orientu, tejto tematike venoval a reagoval na predošlé štúdie, pričom sa vo svojej knihe *Dante a Orient (Dante e l'Oriente)*, 1921 snaží zosumarizovať už známe fakty a skutočnosti, avšak do problematiky prináša aj svoj vlastný pohľad a názor¹⁶.

Vzťahy medzi západným a východným svetom existujú dlhé stáročia, podľa Gabrieliho (1921, s. 3) sa však v modernej dobe snažia ľudia čo najviac pochopiť minulosť a jej udalosti, snažia sa zrekonštruovať jej vernú podobizeň. Napriek tejto snahe však mnoho súvislostí zostáva záhadou a pre odhalenie istých historických udalostí či spojitostí sú potrebné mnohé hĺbkové štúdie z rôznych uhlov pohľadu. Práve toto je jeden z dôvodov prečo sa opiera predovšetkým o názory viacerých literárnych kritikov. Kľúčové je pre neho riešenie problematiky na základe viacerých uhlov pohľadu, z viacerých strán, a teda berie do úvahy reflexie a výskumy viacerých literárnych kritikov.

Západný a východný svet sa nachádzajú na opačných stranách sveta, a to nielen geograficky, ale aj politicky, nábožensky či kultúrne. Gabrieli (tamže) v tejto súvislosti dáva do pozornosti, že i napriek rozdielom, ktoré sú medzi týmito svetmi, sa medzi nimi od nepamäti obchodovalo a vymieňali sa vzácné poznatky v oblasti medicíny, geografie, astronómie, ale aj literatúry. Túto skutočnosť nemôžeme poprieť, ba ani na ňu zabudnúť – je pre vývin spoločnosti dôležitá v rôznych smeroch.

Podľa Gabrieliho (tamže, s. 5) vznikol islam ako náboženstvo po boku kresťanstva: vyvíjal sa na jeho základe a v mnohom z neho čerpal, avšak neskôr sa toto náboženstvo výrazne modifikovalo, ba až falzifikovalo, či priam vyvrátilo kresťanské náboženstvo. Zároveň píše

¹⁶ Gabrieli sa snaží aj o to, aby si dokázal čitateľ urobiť po prečítaní jeho knihy vlastný názor, podľa neho by sa mohla dokonca pomocou jeho knihy odstrániť averzia mnohých danteológov voči štúdiám rovnakého či podobného typu. Podľa Gabrieliho by bolo odstránenie tejto bariéry v mnohých smeroch prínosné pre literatúru a kultúru ako takú, a do pozornosti dáva aj fakt, že tak, ako sú osobnosti zaoberajúce sa západnou literatúrou prijímané vo východnom svete, tak by mali byť aj orientalisti, arabisti a pod. prijímaní v západnom svete. Iba takýmto spôsobom je možné sa postupne dopracovať k riešeniam mnohých otázok, ktoré neboli doposiaľ zodpovedané. Po všetkých Gabrieliho myšlienkach je dôležité brať do úvahy skutočnosť, že sa aj napriek svojej otvorenosti mnohým riešeniam vzhľadom k danej problematike o Dantem vyjadril ako o prvom a najväčšom národnom básnikovi (tamže, s. 8).

o počiatkovej slabej originalite a chabých vedeckých výsledkoch moslimských národov v porovnaní s bohatými tradíciami kresťanského sveta¹⁷.

Dante sa, podľa neho, mohol dostať k mnohým informáciám o národoch z Orientu predovšetkým z klasickej literatúry, biblických zdrojov a niečo málo z latinských kroník či rôznych príbehov. Nie je však isté či boli tieto príbehy založené na realite, a teda či skutočne podali priame informácie o národoch Orientu (tamže s. 59). Navyše v dobe, v ktorej Dante vyrastal, sa v Európe nachádzalo mnoho arabských intelektuálov. Kresťanské krajiny ich poznatky použili vo svoj prospech na vylepšenie medicíny, na lepšie pochopenie matematiky, geometrie, aritmetiky, fyziky, astronómie a mnohých ďalších vedných disciplín. Podľa Gabrieliho bol Dante obklopený literatúrou tohto charakteru, a práve preto určité prvky či postavy zakomponoval aj do svojej *Božskej komédie*, ako napríklad významných predstaviteľov arabských doktrín, Avicennu a Averroesa (tamže, s. 69 – 70).

Gabrieli sa zaoberá aj Danteho filozofiou a tvrdí, že bol priklonený k filozofii Tomáša Akvinského. Túto katolícku filozofiu však nemožno úplne stotožňovať s jeho učením, pretože sa časom vyvíjala, pričom čerpala z Aristotelových prác. Podľa Gabrieliho niet pochyb, že Dante bol nie len obklopený arabskými doktrínami, ale ich obsah aj poznal. Stále je však otázne či bol ovplyvnený arabskými myšlienkami (tamže, s. 71 – 72).

3.1 Gabrieli a Palacios

Gabrieli preštudoval, v tej dobe práve vydanú Palaciosovu knihu a do svojej knihy vnáša vlastný pohľad, pričom sa opiera o Palaciosove názory. Opisuje, ako Palacios vo svojej knihe objasnil pôsobenie Mohameda a Alího v *Pekle*. Do pozornosti dáva Palaciosovo tvrdenie, že nikto okrem Piera Pascasia v dobe, kedy Dante žil, nepoznal islamskú legendu, ktorá opisuje ako Alí zomrel. Podľa legendy bol rozseknutý mečom od brady, práve pre náboženské nezhody, v tomto prípade medzi šiizmom, sunnizmom a islamom. Pozoruhodné je práve to, že Dante v *Pekle* Alího trestá takmer identicky (tamže, s. 50).

Mohamed je v Danteho *Pekle* potrestaný ešte vážnejšie, pretože spôsobil celkový rozkol cirkvi. V tomto prípade sa Gabrieli prikláňa k Palaciosovemu názoru, že aj toto sú dôkazy, že Dante mal určitým spôsobom prístup k islamským legendám. Podľa Gabrieliho je pravdepodobné, že sa Dante k týmto informáciám dopracoval pomocou spisov Piera Pascasia alebo od rôznych obchodníkov, misionárov, cestovateľov a pod., ktorí mali nejaké skúsenosti s islamskými krajinami (tamže, s. 51 – 52).

¹⁷ Gabrieli taktiež detailne rozpracoval históriu kresťansko-moslimských vzťahov od jej úplných počiatkov.

Po obsahovej stránke sú si arabské legendy s *Božskou komédiou* v určitom zmysle podobné. Tak ako v *Komédii*, aj v arabských legendách sa posmrtná ríša delí na niekoľko častí. Prvou je *Aaráf*, teda islamský Limbus, v ktorom sa nachádzajú aktívne a hlbavé duše, vojaci, ktorí bojovali za Svätú zem, mudrci, znalci práva, ktorí sú trestaní, pretože sa vystatovali svojimi vedomosťami, ale aj neveriaci. Všetci trpia tým, že z *Aaráfu* sa nedostanú ďalej do raja (tamže, s. 82 – 83).

Danteho *Limbus* sa nachádza na okraji *Pekla*, nepredstavuje miesto fyzického utrpenia, ale ani blaženosti. Trest duší spočíva vo večnej túžbe po Bohu, ktorá sa nikdy nenaplní. Sú tu duše hrdinov, filozofov, básnikov, ktorí tu pretrvávajú, pretože nemali možnosť spoznať vieru, keďže zomreli pred príchodom Krista, alebo neboli pokrstení. Nachádzajú sa tu významní antickí básnici: Homér, Ovídius, Vergílius atď., vznešení filozofovia: Aristoteles, Platón, Demokritos, a mnohí ďalší. V *Limbe* prebývajú aj stredovekí moslimskí vedci, filozofovia: Saladin, Avicenna, Averroes (Šavelová, 2014 s. 52 – 62).

Pekelná priepať¹⁸ sa nachádza pod Jeruzalemom a tvorí ju sedem okruží, ktoré smerujú k stredu Zeme. V každom z okruží sa nachádzajú ďalšie kruhy a priepasti. V pekelných priepasti sú prítomné pohoria, vrchy, údolia, rieky, hradby atď. Každý z pekelných kruhov má svoje pomenovanie podľa osoby, ktorá spáchala zločin, ktorý sa v danom kruhu trestá. Podobné s *Božskou komédiou* je aj to, že tak, ako postupujú pekelné kruhy, zvyšuje sa aj závažnosť trestov. Čím nižšie okružia, tým závažnejší prečin sa tu trestá. V tomto pekle, rovnako ako aj v *Komédii*, sú osoby často trestané prostredníctvom častí tela, ktorými daný hriech počas života páchali (tamže, s. 83 – 84).

V Danteho koncepcii má pekle tvar hlbokkej kužeľovitej priepasti. Vzniklo na mieste, kde dopadol Lucifer, zem sa pred ním rozostúpila a on padol do jej stredu. Od Boha je vzdialený čo najďalej. *Peklo* je u Danteho rozdelené na deväť kruhov, ktoré sa postupne zužujú. Čím sa nachádzajú hriešnici nižšie, tým závažnejší hriech spáchali (Šavelová, 2014, s. 23).

Medzi peklom a nebom sa nachádza moslimský očistec – *Sirán*¹⁹ – miesto, v ktorom sa nachádzajú duše hriešnych dovedy, pokiaľ neuplynie doba ich trestu. Počas života svoje

¹⁸ O islamskom pekle sa dozvedáme viac informácií aj z knihy od Abdulwahaba Al-Sbenatyho (2001, s. 135) opisuje ho ako „miesto, kde je obrovská horúčava, kde človek vôkol seba nenájde nič pekné či dobré. Jednoducho povedané, v pekle nájdeme všetky negatíva nášho pozemského života znásobené niekoľkonásobne popri ďalších neznesiteľných podmienkach, o ktorých sa môžeme dočítať vo veršoch Koránu“

¹⁹ „*Sirat*: Doslova cesta. Jde o most, ktorý se klane nad peklom a vede do nebe. *Sirat* je tenčí než vlas a ostřejší než meč. Spravedliví přejdou most snadno a dosáhnou nebe, nevěrní uklouznou a padnou do pekel“ (Ma' súmiánová, 1995, s. 117). Poznámka: v slovenskom jazyku sa moslimský očistec nazýva Sirán, v českom preklade je to Sirat.

hriechy neodčinili, nekajali sa, a preto trpia v očistci. Očistec je zložený z viacerých častí, kde sa nachádza mnoho prekážok, ktoré duše rozdeľujú podľa toho, ktorý zo siedmich smrteľných hriechov moslimskej morálnej teológie spáchali. Hriechy sa týkajú viery, modlitieb, pôstu, milodarov, púte na sväté miesta a spravodlivosti voči druhým (Al-Sbenaty, 2001, s. 84).

Danteho *Očistec* vnikol po páde Lucifera na Zem, ten dopadol na Jeruzalem a na opačnej strane pologule vznikla hora – *Očistec*. Na tomto mieste sa zhromažďujú hriešnici, ktorí majú možnosť sa očistiť od svojich hriechov (Šavelová, 2014, s. 23). Sedem kruhov *Očistca* symbolizuje sedem hlavných hriechov: pýchu, závisť, hnev, lenivosť, lakomstvo, nestriednosť a smilstvo.

Pozemský raj – *al-Jannah* – sa v islamských legendách nachádza na opačnom konci očistca, a predstavuje, podobne ako v *Komédii*, blažené miesto, v ktorom vládne harmónia. Pozemský raj je plný zelene, stromov a kvetov a vzduchom sa nesie vtáčí spev.²⁰ Nachádzajú sa tu duše očistené od svojich hriechov, ktoré cez stromy vstupujú do nebeského raja. V prvej najvzdialenejšej pohyblivej vesmírnej sfére²¹, sa nachádza Alah, ktorý je obklopený anjelmi a božským svetlom. Obrovský priestor nachádzajúci sa medzi vesmírnou a hviezdou sférou je sídlom blahoslavených duší. Tento priestor je rozdelený na sedem nebeských záhrad, sústredných sfér a svetelných kruhov.

Danteho *Raj* je miestom najvyššieho poznania a šťastia (Gagliardi – Koprda, 2017, s. 657) Pozemský raj sa nachádza na južnej pologuli Zeme. Nebom sa šíri číre, jasné svetlo, ktoré je symbolom spirituálneho života. Nachádzajú sa tu duše správnych ľudí, ktorí žili a umreli bez hriechu. *Raj* je sídlom Boha a nebeských anjelov. Všetci blažení majú oblečené biele štóly (Salvo, 1985 s. 7).

Napriek tomu, že Gabrieli v istom smere s Palaciosom súhlasí, nemožno povedať, že je s jeho názormi úplne stotožnený. Podľa jeho názoru sa vo svojej knihe veľmi unáhlil a mnoho informácií skreslil tak, aby vyhovovali názoru, ktorý sám nastolil. Podľa jeho názoru obsah

²⁰ „Život v muslimském ráji (*al-Jannah*) je naplněn hmotnými požitky. Jsou zde krásné zahrady s potoky vína, mléka a medu, kouzelné stany, v nichž přebývají sličné panny, a spravedliví jsou oblečeni v nádherných hávech“ „Muslimský ráj je stejně jako nebeský Jeruzalém v knize Zjevení, omračující a překrásný. Skládá se z nejdražších a nejnádhernějších drahých kovů a drahokamů. Zdi jsou vyhotoveny ze stříbrných a zlatých cihel a místo malty se užívá pížmo. Země je pokryta safránem a místo štěrku jsou na ní rozhozeny perly a rubíny“ (Ma´sumiánová, 1995, s. 108 – 109).

²¹ „Prvé pohyblivé nebo. Křesťanskou obdobou přibližování sa k nejvyššímu poznání túžením po rozmyslovej forme (*species intelligibis*) je prvé pohyblivé nebo, ktoré udeľuje ostatným kruhozorom rýchlosť smerom k Bohu“ (Gagliardi – Koprda, 2017, s. 41).

knihy nezodpovedá dostatočne obširnému bádaniu. Gabrieli tvrdí, že pri takejto problematike sú potrebné mnohé ďalšie štúdie, teda je potrebné bádať hlbšie, komplexnejšie a preskúmať aj staršie literárne zdroje (tamže, s. 110).

Palacios podľa jeho názoru konal unáhlene a Danteho *Božskú komédiu* porovnal s niekoľkými arabskými legendami zo záhrobia namiesto toho, aby sa na problematiku pozrel komplexnejšie. Vytýka mu aj to, že sa vo svojej knihe nevenuje dostatočne starším kresťanským legendám opisujúcim posmrtný život a cestu do záhrobia, ktorých bolo pred vznikom *Božskej komédie* napísaných mnoho. Komplexnejšiemu pohľadu na danú problematiku venoval podľa Gabrieliho len nepatrnú časť knihy (tamže, s. 76 – 77).

Ďalším problémom by mohlo byť aj to, že Palacios si podľa Gabrieliho slov už vopred vytvoril akési domnienky a striktné názory, ktorých sa pri svojej práci držal. Toto tvrdenie môže byť jedným z dôvodov jeho prílišnej sústredenosti na islamské legendy. Práve preto si Palacios vytvoril názor, že Dante Alighieri mal s určitosťou k dispozícii diela arabského pôvodu a že sa nimi pri písaní *Božskej komédie* inšpiroval, a tým v podstate určitým spôsobom spochybnil Danteho jedinečnú fantáziu a vynaliezavosť pri tvorení (tamže, s. 95 – 96).

Gabrieli tvrdí, že ak by sa aj Dante týmito dielami inšpiroval alebo ak by mu slúžili ako predloha či model pri písaní, musel by ich všetky veľmi dobre poznať, a taktiež im rozumieť, a to najdôležitejšie, musel by sa k tomu množstvu diel aj nejakým spôsobom dostať, a to podľa Gabrieliho názoru, určite nebolo možné. Tvrdí, že v období, kedy Dante žil, nebolo možné, aby európski či talianski intelektuáli, vrátane Danteho, detailne poznali obsah arabských legiend, navyše Palacios vo svojom diele píše nie o jednom, ale o mnohých arabských dielach, ktoré pochádzajú z rôznych období a majú odlišné miesta pôvodu (tamže, s. 97). Dokonca ani Danteho učiteľ Brunetto Latini nemal podľa názoru Gabrieliho také množstvo informácií o Oriente, ako tvrdí Palacios (tamže, s. 102).

Gabrieli upriamil svoju pozornosť aj na pasáž, v ktorej sa Dante nachádza pri Mohamedovi a Alím. Podotýka, že Palacios, ale aj mnohí ďalší túto pasáž brali ako jasný dôkaz toho, že Dante legendy poznal, ba sa nimi aj inšpiroval. Podľa jeho názoru sa však v tejto pasáži nenachádzajú žiadne presné informácie o Mohamedovi a Alím ako osobnostiach, tvrdí, že okrem ich mien tam nie sú žiadne historické fakty. Žiadna pasáž neopisuje Mohamedovu osobnosť proroka, ba ani jeho myšlienky či slová. Nie sú tam ani žiadne informácie o jeho ľude alebo jeho vládnutí (tamže, s. 103).

Gabrieli podotýka, že ak by aj Dante poznal arabčinu, čo bolo skôr vyvrátené, ako dokázané, bolo by takmer nemožné zistiť ako, kedy a kde sa dostal k toľkým informáciám ohľadom arabských legiend, aby ich mohol použiť pri písaní *Komédie*. Bolo by veľmi

namáhavé, ba až nemožné zistiť, v ktorej z talianskych knižníc by našiel komplexné arabské diela, ktoré ešte dodnes robia ťažkosti erudovaným orientalistom a arabistom pri skúmaní. Gabrieli pochybuje, že by sa v tom období dalo dohľadať také množstvo informácií a diel v Taliansku, dokonca pochybuje o tom, že by to bolo možné v takej miere v Španielsku, aj keď tu bol značný vplyv arabskej kultúry. Takisto podotýka, že ďalším z mnohých problémov pri teórii o inšpirovaní sa arabskými legendami je aj to, že literárny jazyk španielskych prekladateľov bol v tom období veľmi špecifický a zložitý (tamže, s. 97 – 98).

Celá teória inšpirovania sa arabskými legendami pri písaní bola podľa Gabrieliho postavená len na hypotézach, domnienkach a špekuláciách, ale žiaden z kritikov nepriniesol fakty, ktoré by jednoznačne, bez pochyb a s určitosťou potvrdzovali túto teóriu (tamže, s. 96).

Gabrieli však nepopiera, že sa v jeho knihe nachádza istá islamská erudícia plná faktov, opisov a analógií, ktoré sa javia podobné, ba až rovnaké s Danteho dielom, avšak podotýka, že Palacios v dobe vydania knihy spôsobil akýsi rozruch medzi bádateľmi a mnohí sa tým k jeho názoru priklonili, a tento názor podporovali bez toho, aby sa na záležitosť pozreli komplexnejšie a preštudovali mnohé ďalšie fakty (tamže, s. 77).

Je však potrebné dodať, že Gabrieli si aj napriek vyššie uvedeným názorom Palaciosovu prácu vážil a oceňoval, ako podrobne sa islamským legendám venoval, ako dokonale rozpracoval a analyzoval jednotlivé časti a porovnával ich s časťami *Komédie* (tamže, s. 96). Aj napriek vyššie uvedeným názorom Gabrieliho je dôležitý fakt, že Miguel Asín Palacios vytvoril základ pre štúdiá podobného typu a posunul ich vpred, aby sa mohli hľadať nové riešenia v danej oblasti (tamže, s. 78).

4 Dante a Quar'an podľa Karly Malettiovej

Karla Mallettiová²² tvrdí, že okrem už známej arabskej legendy *Mi'raj* o Mohamedovej zázračnej nočnej ceste, ktorú s *Peklom* veľmi podrobne porovnal Palacios, existuje aj ďalšie arabské dielo, ktoré mohlo slúžiť ako zdroj inšpirácie, a to *Quar'an*, čiže *Korán*²³, posvätná kniha islamu (Malettiová, 2007, s. 210).

Prvé preklady knihy do latinčiny vznikli v Španielsku, takmer storočie a pol pred Danteho narodením. Prekladateľmi boli Robert z Kettonu okolo roku 1142 – 1143 a Mark z Toleda v roku 1210 – 1211. Malettiová tvrdí, že doposiaľ neexistujú žiadne priame dôkazy o tom, že Dante poznal *Korán*, avšak jeho preklady sa v Taliansku nachádzali už v dobe, keď žil, a zrejme boli známejšie ako preklady legendy *Mi'raj*. Podľa Malettiovej Dante pri vyobrazení Mohameda v Pekle pravdepodobne nevychádzal priamo z legendy *Mi'raj*, ako to tvrdí Palacios, keďže legenda neobsahuje dostatok informácií o akte otvorenia Mohamedovej hrude. Existuje však antická islamská tradícia *al-sharh*, teda otvorenie, expanzia, na ktorú *Korán* odkazuje dvakrát prostredníctvom súry *al-Inshirāh*, ktorá priamo opisuje epizódu, kde Boh otvára Mohamedovi hrud', aby mu očistil srdce a tým mohol prijať islam a stať sa prorokom. V legende *Mi'raj* je tento akt považovaný za možnosť prechodu na ďalší svet (tamže, s. 210 – 211).

Malettiová (tamže, s. 212 – 13) ďalej tvrdí, že ak mal Dante počas života prístup ku *Koránu* a inšpiroval sa ním, tak to bolo pravdepodobne z prekladu Marka z Toleda, keďže jeho preklad je, podľa jej slov, veľmi zaujímavý a inšpirujúci a navyše, čo je podstatnejšie, jeho preklady boli nájdené na severe Talianska. Aj napriek tomu, že sa Mohamed nachádza v *Pekle* s otvorenou hrud'ou, podobne ako v *al-sharh*, má tento akt kontrastný význam. Zatiaľ čo v *al-sharh* Boh Mohamedovi otvára hrud' za účelom očisty srdca, v Danteho *Pekle* ho tresce za rozkol spôsobený v cirkvi. Podľa Malettiovej je vsadenie Mohameda do Danteho *Pekla* dôkazom toho, že v kresťanskom svete boli už v období stredoveku dostatočne rozšírené islamské príbehy.

²² Karla Mallettiová je profesorka románskych jazykov a literatúr a taktiež západných štúdií a štúdií Blízkeho východu na Univerzite v Michigane.

²³ „*Korán je posvätná islamská kniha a jej názov sa odvozuje z arabského slova, ktoré znamená „přednášet, deklamovať“ „Pro muslimy to označuje význam častého přednášení věčného božího slova, které, jak věří, předal proroku Muhammadovi archanděl Gabriel. Islámští teologové učí, že korán je nestvořeným slovem Boha a existoval již před stvořením světa i lidstva a že jeho archetyp, Matka knih neboli Zachována tabulka, byl uložen v nebi“ (Ma' súmiánová, 1995, s. 101).*

Malettiová, rovnako ako Gabrieli, dáva do pozornosti Riccolda da Monte di Croceo, ktorý bol podľa jej slov v stredoveku významnou postavou, najmä v spojitosti s Talianskom a islamskými krajinami. Ako sme už uviedli aj vyššie, v roku 1288 cestoval po východnom svete. Počas ciest nadobudol bohaté znalosti o *Koráne* a islamských teologických tradíciách. Napísal dve diela, ktoré sa v stredoveku, vo Florencii rozšírili: (*Liber peregrinationis*) – opis jeho ciest, *V rozpore so Saracénmi* (*Contra legem Saracenorum*), kde okrem iného vyrozprával aj legendu *Mi'raj* (tamže, s. 214).

Malettiová sa okrem iného zamerala aj na slovo, ktoré spomenul Dante v spojitosti s Mohamedom v *Pekle*²⁴. Risma, z arabského *rizma*, v stredoveku označovalo zväzok handier, ktoré sa využívali na výrobu papiera. Toto slovo sa pretavilo do talianskeho jazyka najmä pre bohaté obchodné vzťahy v stredoveku medzi Florenciou a islamskými krajinami, ktoré boli podľa slov profesorky oveľa užšie ako si v dnešnej dobe myslíme (tamže, s. 216).

Na druhej strane, Malettiová píše aj o nedostatku informácií, ktoré v súčasnej dobe máme: množstvo diel sa nezachovalo v pôvodnej verzii, dozvedáme sa o nich často iba zo sekundárnych zdrojov. Veľakrát sa o tejto či podobných témach môžeme baviť zväčša teoreticky, ba až špekulatívne, a práve preto je obzvlášť potrebné vytvárať podmienky pre hĺbkové a dlhodobé štúdie mnohých materiálov, z mnohých uhlov pohľadu, či hľadať spojitosti a neúnavne bádať (tamže, s. 215).

²⁴ „Un diavolo e qua dietro che n'accisma si crudelmente, al taglio de la spada rimettendo ciascun di questa risma, quand' avem volta la dolente strada“ (Inf. XXVIII, 37 – 40).

„Vzadu nás diabol dáva do parády, čepelou meča neľútostný, krutý, každého z tohto davu takto zriadi, keď príde k nemu na bolestnej púti“ (Peklo XXVIII, 37 – 40).

Výkladu slova sa venuje aj A. M. Chiavacci Leonardiová v komentároch knihy *Božská komédia: Peklo (Divina Commedia: Inferno)*, 2018. „Di questa risma“ – Leonardiová vysvetľuje, že Dante takýmto spôsobom označil skupinu zatratených ľudí. Podľa nej toto označenie nie je samo o sebe hanlivé, avšak priamo v básni takúto funkciu môže mať (tamže, s. 490).

Záver

Problematika možného ovplyvnenia básnika Danteho Alighieriho orientálnou literatúrou, kultúrou, či filozofiou sa od polovice 20. storočia značne vyvinula. Objavilo sa množstvo literárnych kritikov, historikov, arabistov, a pod., ktorí vyjadrili k tejto problematike svoj postoj. Mnohí na seba nadväzujú a okrem vlastných názorov a myšlienok komentujú predošlé literárne kritiky, čím tento výskum posúvajú výrazne vpred.

Každý z nich má vlastnú metódu výskumu a bádania. Niektorí sa zamerali na historické pozadie, na situáciu, v ktorej sa Dante nachádzal, prípadne na to, aké orientálne prvky sa v tej dobe nachádzali v Európe, či Taliansku. V mnohých štúdiách sa dozvedáme o možných zdrojoch, ktorými mohol byť Dante ovplyvnený, alebo ktorými sa mohol priamo, či prostredníctvom prekladov inšpirovať. Iní sa zamerali skôr na filozofiu, prítomnú v Danteho *Božskej komédii*, alebo na prítomnosť Mohameda a Alího v *Pekle*.

Maria Cortiová navrhla tri metodologické riešenia problematiky. Cortiová reagovala aj na Palaciosu. Vyjadrila neistý postoj k tomu, či bolo možné v tej dobe dohľadať dostatočné množstvo informácií k inšpirovaniu sa nimi. Tvrdí, že v Európe s určitosťou kolovalo množstvo diel z Orientu, avšak pri ich prekladoch došlo k posunu. Nie je teda jednoduché určiť pôvod rôznych prvkov, ktoré obsahuje *Božská komédia*.

Giuseppe Gabrieli nám situáciu priblížil taktiež z historického hľadiska, podobne ako Cortiová tvrdí, že je možné, že sa Dante k takýmto dielam dostal, avšak nie je jasné, či sa nimi aj inšpiroval a či sa v nich dalo dohľadať dostatočné informácie. Gabrieli sa na problematiku pozerá z viacerých uhlov pohľadu a tvrdí, že sú potrebné hĺbkové a komplexnejšie štúdie, ktoré by do úvahy zobrali obrovské množstvo rôznorodých faktorov.

Nachádzame sa v 21. storočí, od prvej zmienky o tejto problematike uplynulo veľa rokov, aj napriek nespočetnému množstvu kvalitných štúdií, zostáva stále veľa vecí nezodpovedaných. Stále je tu veľa otázok, na ktoré ešte nepoznáme odpoveď, preto je potrebné problematiku naďalej rozvíjať a pátrať ďalej.

V práci sme vychádzali zo štúdií literárnych kritikov, z ich myšlienok a názorov, ktoré sme mali k dispozícii, preto práca neobsahuje všetky potrebné informácie týkajúce sa danej problematiky. Na prebádanie celej problematiky sú potrebné aj materiály zo zahraničia, ku ktorým momentálne nemáme prístup a väčšina z nich sa nedá dohľadať na internete. Pri takejto a podobných štúdiách je potrebný hĺbkový a komplexný výskum s dostatočným množstvom relevantných materiálov.

Bibliografia

Knížné zdroje

ALIGHIERI, D.: *Divina Commedia: Inferno*. Komentár A. M. Chiavacci Leonardiová. Milano: Mondadori, 2018. 1179 s. ISBN 978-88-04-67165-7.

ALIGHIERI, D.: *Divina Commedia: Paradiso*. Komentár Tommaso Di Salvo. Bologna: Zanichelli, 1985. 644 s. ISBN 88-8-05756-9

ASÍN PALACIOS, M.: *Dante e l'Islam*. Preklad R.R. Testa e Y. Tawfik. Milano: Luni editrice, 2017. 688 s. ISBN 978- 88-7984-427-7.

CORTIOVÁ, M.: *Scritti su Cavalcanti e Dante*. Torino: Biblioteca Einaudi, 2003. 400 s. ISBN 88-06-15898-8.

DANIEL, N.: *Gli Arabi e l'Europa nel medioevo*. Traduzione J. Catalano. Bologna: Società editrice il Mulino, 1981. 488 s. ISBN 978-88-15-11849-3.

GABRIELI, F.: *Maometto e le grandi conquiste arabe*. Verona: Produzione AME, 1967. 256 s. n. 7-11-1966.

GAGLIARDI, A., KOPRDA, P.: *Danteho Raj*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2017. 664 s. ISBN 978-80-558-1204-5.

LE GOFF, J. – SCHMITT CLAUDE, J.: *Encyklopedie středověku*. Preklad L. Bosáková a kol. Praha: Vyšehrad spol. s.r.o., 2014. 936 s. ISBN 978-80-7429-130-2.

SBENATY, A.: *Islam - viera a náboženstvo*. Bratislava: ALJA s.r.o, 2001. ISBN 80-968262-0-4

TOLAN, V. J.: *Islam in the medieval european imagination*. New York: Columbia University Press, 2002. 372 s. ISBN 0-231-12332-9.

SUMIÁNOVÁ, M.F.: *Život po smrti v učení světových náboženství*. Preklad. I. Košút: JOTA, 1996. 184 s. ISBN 80-85617-83-8.

ŠAVELOVÁ, M.: *Danteho peklo: Idey a interpretácie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2014. 440 s. ISBN 978-80-558-0694-5.

ŠAVELOVÁ, M.: *La letteratura delle origini*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2018. 80 s. ISBN 978-80-558-1470-4.

Internetové zdroje

ALIGHIERI, D.: *Božská komédia: Peklo*. Preložil V. Turčány a J. Felix. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri Bratislava, 2005. ISBN 80-969566-4-7. Dostupné na: <http://a-repko.sk/knihy/dante/peklo.htm> [Online 10.02.2021].

FRDÍKOVÁ, M.: *Postavení krále podle Konstitucí z Melfi*: diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 2016, 89 s. Dostupné na: [is.cuni.cz > webapps > zzp > download](https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download) [Online 26.02.2021].

GABRIELI, G.: *Dante e l'orientale*. Bologna: Nicola Zanichelli editore, 1921. Dostupné na: <https://warburg.sas.ac.uk/pdf/enb2035b2449099.pdf> [Online 01.02.2021].

KOLEČKOVÁ, Z.: *Dante a islám*: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita: Masarykova univerzita, 2018. 88 s. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/z0u9g/Dante_a_islam_Zuzana_Koleckova.pdf [Online 25.02.2021].

MALETTIOVÁ, K.: Muhammad in Hell In *Dante Studies*. 2007, č. 125, 2007, s. 207 – 224. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/40350665> [Online 13.03.2021].

RADER, B.O.: *Fridrich II*. Preklad Blanka Pscheidtová. Praha: Argo, 2016. 384 s. ISBN 978-80-257-1929-9 Dostupné na: https://obalky.kosmas.cz/ArticleFiles/214121/214121_uk%c3%a1zka.pdf/FILE/fridrich-ii_214121_ukazka.pdf [Online 20.02.2021].

Študentská vedecká odborná činnosť (ŠVOČ)

ŠVOČ ponúka študentom vysokých škôl možnosť vypracovať odborné práce na témy súvisiace s oblasťou štúdia. Práca bola zaradená medzi víťazné a najlepšie práce v jednotlivých sekciách súťaže Študentská vedecká odborná a umelecká činnosť (ŠVOUČ) za rok 2021 na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Všetky ocenené a publikované práce v časopise Prohuman za rok 2021 nájdete tu: <https://www.prohuman.sk/category/typ-prispevku/the-best-of-svoc-2021>

Kontaktné informácie

UNIVERZITA
KONŠTANTÍNA
FILOZOFA **FILOZOFICKÁ**
V NITRE **FAKULTA**

Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67, 949 01 Nitra
<https://www.ff.ukf.sk>

